

Archeologische Rapporten Oranjewoud 2012/128

Archeologische begeleiding aanleg kelders terrein
Keenenburg III, vindplaats 3, aan de Tramkade/Tiendweg
te Schipluiden

projectnr. 256955
revisie 01
12 december 2012

auteur

I.N. Kaptein

Opdrachtgever

Gemeente Midden-Delfland
Postbus 1
2636 ZG Schipluiden

datum vrijgave

12-12-2012

beschrijving revisie 01

Definitief

goedkeuring

I.N. Kaptein

vrijgave

G.J.A. Sophie

Colofon

Titel: Archeologische Rapporten Oranjewoud 2012/128.
Archeologische begeleiding aanleg kelders terrein Keenenburg III, vindplaats 3, aan de Tramkade/Tiendweg te Schipluiden
Auteur: I.N. Kaptein

ISSN: 1570-6273

© Oranjewoud B.V.
Postbus 24
8440 AA Heerenveen

Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ingenieursbureau Oranjewoud bv, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt, door een derde of voor enig ander werk of doel dan waarvoor het is vervaardigd.

Disclaimer

Archeologisch vooronderzoek wordt in zijn algemeenheid uitgevoerd door het steekproefsgewijs bemonsteren d.m.v. boringen, proefsleuven en/of veldkartering. Hoewel Ingenieursbureau Oranjewoud bv de grootste zorgvuldigheid betracht bij het uitvoeren van het archeologisch onderzoek, is het juist deze steekproefsgewijze benadering die het onmogelijk maakt garanties ten aanzien van de situatie af te geven op basis van de resultaten van een archeologisch vooronderzoek.

Oranjewoud aanvaardt derhalve op generlei wijze aansprakelijkheid voor schade welke voortvloeit uit beslissingen genomen op basis van de resultaten van archeologisch (voor)onderzoek.

Inhoud

blz.

	Administratieve gegevens	4
	Samenvatting.....	5
1	Inleiding	7
2	Vooronderzoek	9
2.1	Bureauonderzoek	9
2.2	Inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen	9
2.3	Inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven.....	9
3	Onderzoeksopzet.....	11
3.1	Doel- en vraagstelling	11
3.2	Onderzoeksopzet en werkwijze	11
4	Onderzoeksresultaten	13
4.1	Bodemopbouw	13
4.2	Sporen en structuren.....	13
4.3	Vondstmateriaal	16
4.3.1	Aardewerk en keramisch bouw materiaal	17
5	Conclusies en advies.....	19
5.1	Beantwoording onderzoeksvragen	19
5.2	Conclusies	20
5.3	(Selectie)advies.....	21
	Literatuur en geraadpleegde bronnen	22
 Bijlagen		
1	Archeologische perioden	
2	AMZ-cyclus	
 Kaarten		
256955-S1	Allesporenkaart	

Administratieve gegevens

OW Projectnummer 256955
OM-nummer 53870
Provincie Zuid-Holland
Gemeente Midden-Delfland
Plaats Schipluiden
Toponiem Tramkade/Tiendweg

Kaartblad 37 E
Centrumcoördinaten 81588/443923

Kadaster Schipluiden, sectie B, nrs. 746, 747 en 2647

Opdrachtgever Gemeente Midden-Delfland
Uitvoerder Oranjewoud
Datum uitvoering 30 augustus 2012
Projectteam G. J.A. Sophie (projectleider / senior KNA-archeoloog)
I.N. Kaptein (KNA-archeoloog)

Bevoegd gezag Gemeente Midden-Delfland

Beheer documentatie Oranjewoud Almere
Vondstdepot Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Zuid-Holland

Afbeelding 1. Locatie plangebied (Topografische Dienst Kadaster, Emmen).
Topografische Kaart 1:25.000 (niet op schaal).

Samenvatting

In opdracht van de Gemeente Midden-Delfland heeft Ingenieursbureau Oranjewoud BV in augustus 2012 een archeologische begeleiding uitgevoerd ter plaatse van Plan Keenenburg III, Tramkade/Tiendweg te Schipluiden, gemeente Midden-Delfland, ten behoeve van de aanleg van een aantal kelders.

Uit voorgaand onderzoek blijkt dat het plangebied landschappelijk op oeverafzettingen van een geul ligt, die onderdeel uitmaakt van het Gantelsysteem. Geomorfologisch gezien ligt het plangebied binnen kleiafzettingen op Hollandveen. De bodem bestaat hier overheersend uit tochteerdgronden en drechtvaaggronden. Voor het plangebied geldt een hoge verwachting voor archeologische resten uit de perioden ijzertijd - nieuwe tijd. De hoge verwachting geldt alleen als er sprake is van een (deels) intact bodemprofiel.

Uit de archeologische begeleiding is gebleken dat in het noordelijke bouwblok verstoorde klei aanwezig is. Hier is een mogelijk archeologisch vlak niet bereikt. In het zuidelijke dubbele bouwblok is de top van het archeologisch vlak net bereikt. Hier zijn resten van een afval-/ophoginglaag aangetroffen en plaggen, aardewerk- en botresten in de tussenliggende klei. Het betreft een (huis)terp uit ongeveer de negende t/m de twaalfde eeuw na Chr. Vlak boven dit vlak is een bakstenen voetpad aangelegd dat van ongemetselde, hergebruikte bakstenen is gemaakt. De bakstenen komen vermoedelijk van het kasteelterrein Keenenburg dat ten noordoosten van het plangebied ligt. Er wordt slechts één archeologisch vlak aangelegd.

Gebaseerd op de resultaten van de archeologische begeleiding wordt geadviseerd de archeologisch begeleide gebieden tot de afgegraven diepte (circa 3 m -NAP) vrij te geven wat betreft archeologie.

AB Keenenburg III, Schipluiden

Projectnr. 256995
december 2012, revisie 01

1 Inleiding

In opdracht van de Gemeente Midden-Delfland heeft Ingenieursbureau Oranjewoud BV in augustus 2012 een archeologische begeleiding uitgevoerd ter plaatse van Plan Keenenburg III, Tramkade/Tiendweg te Schipluiden, gemeente Midden-Delfland, ten behoeve van de aanleg van een aantal kelders.

De gemeente Midden-Delfland is voornemens binnen het plangebied een nieuw gemeentehuis te bouwen waar een ontwikkelaar tevens een aantal woningen naast zal bouwen. In een eerder uitgevoerd bureau- en booronderzoek met daar op volgend een proefsleuvenonderzoek is aangetoond dat zich archeologische resten binnen het plangebied bevinden. Er zijn drie vindplaatsen gelokaliseerd tijdens het proefsleuvenonderzoek. Voor vindplaats 3 geldt dat deze is afgedekt met drie meter zand in het kader van de versterking van de veendijk. Echter, bij de bouw van de woningen worden ook kelders aangelegd die tot 0,7 m voorbij deze zandlaag in de oorspronkelijke bodem zullen reiken. De daarmee gepaard gaande graafwerkzaamheden bedreigen de in het plangebied aanwezige archeologische resten. Om die reden is het noodzakelijk om de juiste voorzorgsmaatregelen te nemen. Dit geldt voor drie van de te bouwen woningen (zie afb.2). Voor de aanleg van de kelders onder de woningen is een vergunning aangevraagd en goedgekeurd.

De eerste fase van het archeologisch onderzoek is reeds in 2009 door Becker en Van de Graaf uitgevoerd middels een archeologisch bureauonderzoek met aansluitend inventariserend veldonderzoek¹ (zie hoofdstuk 2). Op basis van dit bureauonderzoek is geadviseerd om voor het onderzochte gebied een proefsleuvenonderzoek uit te voeren. De Gemeente Midden-Delfland heeft hiermee ingestemd. Dit proefsleuvenonderzoek is door Archeologie Delft uitgevoerd (zie hoofdstuk 2).²

Voor aanvang van de archeologische begeleiding is conform de KNA door Ingenieursbureau Oranjewoud BV een Programma van Eisen (PvE) opgesteld.³ Dit is goedgekeurd door de gemeente Midden-Delfland in haar rol als bevoegde overheid voor het aspect archeologie.⁴ Het Programma van Eisen is in bijlage 3 bijgevoegd.

Het veldonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2.

Ligging onderzoekslocatie

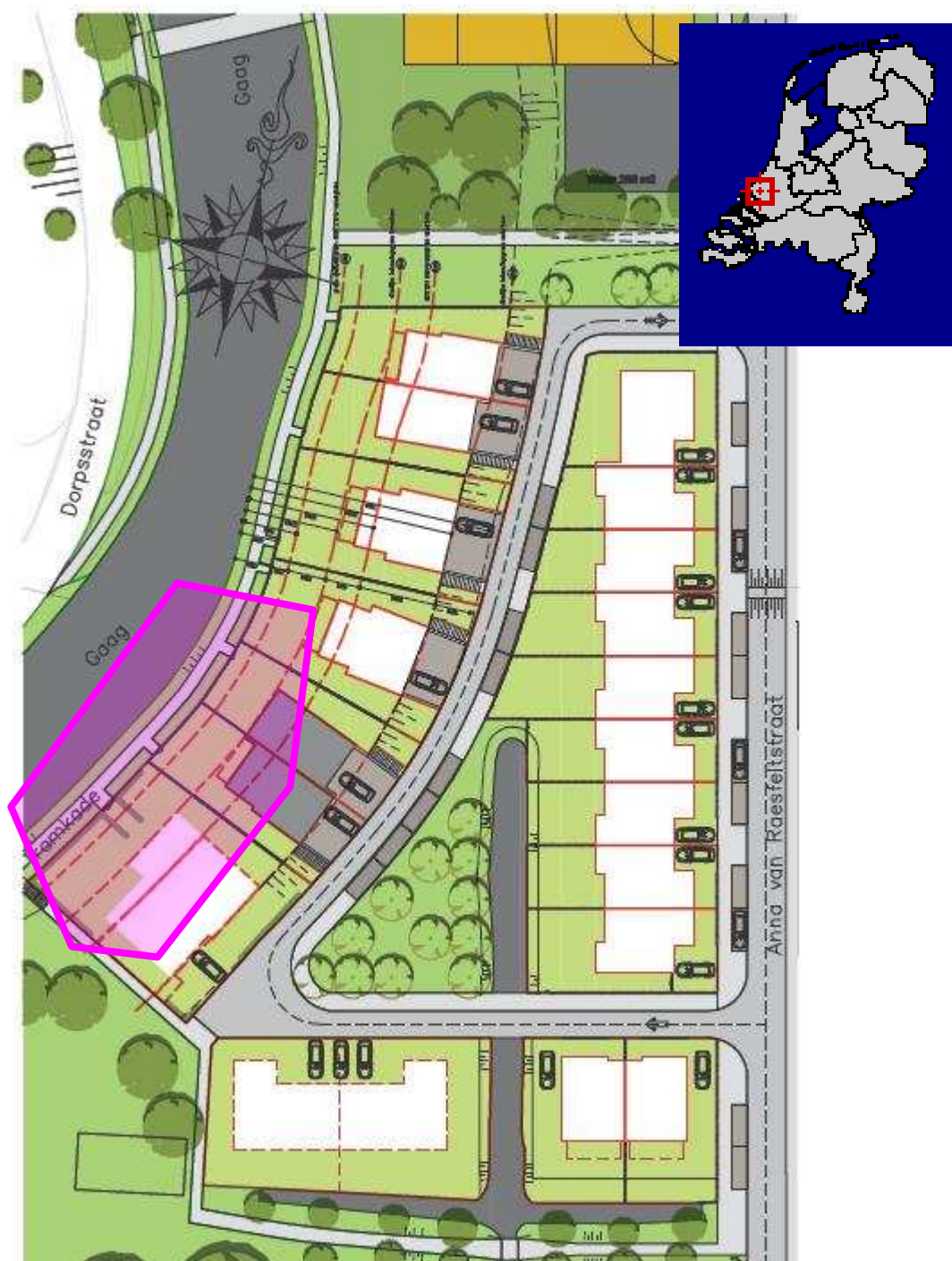
Het plangebied is gelegen tussen de Tramkade en de Tiendweg te Schipluiden, gemeente Midden-Delfland. Het gehele plangebied beslaat circa 10.000 m² (1 hectare). Vindplaats 3 beslaat circa 1200 m² (0,12 hectare). Binnen een deel van de vindplaats zullen twee bouwblokken worden uitgegraven ten behoeve van de aanleg van kelders. Het noordelijke bouwblok wordt een enkele woning, het zuidelijke bouwblok een dubbele (zie afb. 2).

¹ Blom, 2009.

² Bult & Penning, 2009a

³ Kaptein & Sophie, 26 september 2011.

⁴ d.d. 30 november 2011.

Afbeelding 2. Vindplaats 3 is aangegeven met een roze kader (bron: Bult & Penning 2009a). Uit deze kaart (bron: Gemeente Midden-Delfland) blijkt dat voor drie te bouwen woningen met bijbehorende kelder een archeologische begeleiding van de aanleg noodzakelijk is.

2 Vooronderzoek

2.1 Bureauonderzoek

Er is in een eerder stadium al een bureauonderzoek uitgevoerd door Becker en Van de Graaf.⁵ In het uitgevoerde bureauonderzoek met aansluitend inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen is geconstateerd dat in het plangebied archeologische waarden uit diverse periodes aanwezig zijn. Voor het westelijk deel van het plangebied is een hoge archeologische verwachting voor resten uit de ijzertijd en Romeinse tijd op oeverafzettingen van een kreek van het Gantelsysteem vastgesteld. In de late middeleeuwen en nieuwe tijd is het plangebied bewoond geweest. In het noordelijk deel heeft in de zestiende en zeventiende eeuw een boerderij gestaan. Hier kunnen mogelijk nog resten van een middeleeuwse voorloper worden aangetroffen. Ook in het zuidwestelijk deel van het plangebied is een mogelijke woongrond aangetroffen. Hier kunnen eveneens resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd aanwezig zijn. Geomorfologisch gezien ligt het plangebied binnen kleiafzettingen op Hollandveen. De bodem bestaat hier overheersend uit tochteerdgronden en drechtvaaggronden.

2.2 Inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen

Er is in een eerder stadium ook een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd door Becker en Van de Graaf, in aansluiting op het bovengenoemde bureauonderzoek.⁶ Hierbij zijn in het westen van het plangebied oeverafzettingen van een geul aangetroffen, die onderdeel uitmaakt van het Gantelsysteem. Het oostelijk deel van het plangebied maakt deel uit van het komgebied van deze geul. Perioden met veel overstromingen vanuit dit Gantelsysteem werden afgewisseld met rustigere perioden waarbij in de komgebieden veengroei plaatsvond. Er zijn in het plangebied geen aanwijzingen voor bewoning in de ijzertijd en de Romeinse tijd aangetroffen. Voor de vroege middeleeuwen geldt dat er wordt aangenomen dat de bodem in het plangebied drassig was en daarom niet geschikt voor bewoning. Op de geulafzettingen in het westelijk deel van het plangebied is bij het booronderzoek een woongrond aangetroffen. Hierop wordt rekening gehouden met bewoning in de late middeleeuwen.

2.3 Inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven

In het onderzoeksgebied is een proefsleuvenonderzoek door Archeologie Delft uitgevoerd.⁷ Uit het proefsleuvenonderzoek is naar voren gekomen dat zich binnen het gehele plangebied drie vindplaatsen bevinden. Twee vindplaatsen uit de late middeleeuwen konden redelijk nauwkeurig worden gelokaliseerd; ze liggen in het westelijke deel van het plangebied, buiten het te bebouwen areaal (vindplaats 1 en 3). De derde vindplaats is ouder en dateert van vóór de overstromingen uit het tweede kwart van de twaalfde eeuw (vindplaats 2). Onder het aardewerk bevindt zich een scherp die kenmerkend voor de tiende eeuw is. De bijbehorende woonplaats kan zich zowel ten westen als ten oosten van het onderzoeksgebied bevinden maar ligt in elk geval dieper in de ondergrond. Vindplaats 3 ligt aan het oppervlak en is aan het maaiveld duidelijk waarneembaar als een huisterp met een verhoging van ongeveer 0,5 m ten opzichte van de omgeving. De vindplaats ligt binnen het plangebied, maar buiten het te bebouwen gebied. Dit terrein bevindt zich binnen 26 meter vanaf de veendijk en is beschermd door het graafverbod van het Hoogheemraadschap van Delfland. De bouwplannen voor de locatie vinden nu met toestemming van het Hoogheemraadschap plaats. Hiervoor is een archeologische begeleiding noodzakelijk.

⁵ Blom, 2009.

⁶ Blom, 2009.

⁷ Bult & Penning, 2009a

AB Keenenburg III, Schipluiden

Projectnr. 256995
december 2012, revisie 01

3 Onderzoeksopzet

3.1 Doel- en vraagstelling

Het doel van de uitgevoerde archeologische begeleiding is om de aard, omvang, datering, gaafheid, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de in het plangebied aanwezige archeologische resten vast te stellen (waarderen).

Het onderzoek dient antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de aard, omvang, datering en conserveringstoestand van de archeologische resten, grondsporen en structuren? Wat kan er in dit verband worden gezegd over de archeologische verwachting in de ruimere omgeving van het plangebied (in relatie met het kasteelterrein)?
- Wat is de ruimtelijke spreiding van de archeologische resten en sporen, zowel horizontaal als verticaal/stratigrafisch?
- Wat is de geomorfologische/bodemkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig en wat is hun conserveringstoestand?
- Wat is de fysieke kwaliteit van sporen en vondsten per site?
- Bevat ten tijde van de archeologische begeleiding nader onderzochte sporen goed geconserveerde paleo-ecologische of archeozoologische resten, al dan niet verbrand of verkoold?
- Wat kan op basis van de bodemprofielen en vondsten gezegd dan wel aangevuld worden over de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis van het gebied?
- Wanneer zijn de eventueel aangetroffen archeologische sites als woonplaats of anderszins in onbruik geraakt?
- Wat voegt het archeologisch onderzoek toe aan hetgeen we weten over de geschiedenis van het grondgebied van de gemeente Midden-Delfland en specifiek de (ontstaans)geschiedenis van Schipluiden?
- In welke relatie staat de in dit onderzoek aangetroffen vindplaats tot andere vindplaatsen binnen de omgeving?

3.2 Onderzoeksopzet en werkwijze

Datum uitvoering	30 augustus 2012
Veldteam	I.N. Kaptein (KNA-archeoloog)
Weersomstandigheden	Bewolkt, droog, circa 25 °C

Tijdens de begeleiding is telefonisch contact geweest met mevrouw M. Kerkhof van Archeologie Delft. Afsproken is om te documenteren via foto's en de aangetroffen sporen schematisch in te tekenen op de plantekening (zie kaart 256955-S1 in de kaartenbijlage). Mevrouw Kerkhof heeft ermee ingestemd dat gezien de resultaten in het veld dit qua documentatie volstaat.

AB Keenenburg III, Schipluiden

Projectnr. 256995
december 2012, revisie 01

4 Onderzoeksresultaten

4.1 Bodemopbouw

Voordat de archeologische begeleiding plaatsvond was een deel van het dijklichaam al afgegraven (dit was een dijkversterking die bestond uit aangevoerde opgebrachte grond). Tijdens de begeleiding is circa 0,5 m afgegraven. De afgegraven laag bestond uit geroerde klei met iets puinresten, het gehele afgegraven gebied was verstoord tot op de bereikte diepte van de bouwblokken. De bereikte diepte in het noordelijke bouwblok blijft verstoord (geroerde klei met baksteenpuin). In het zuidelijke dubbele bouwblok blijkt het bereikte vlak precies de bovenste laag van een terp te zijn (zie onder). Het bereikte vlak bestaat hier uit vlekken met zwarte, humeuze klei met puin- en mestresten (het was niet goed zichtbaar of hier ook plaggen tussen zitten, maar het lijkt een afval-/ophoginglaag te zijn). Tussen deze vlekken bestaat de bodem uit lichtgrijze klei met plaggen (zie afb. 3).

Afbeelding 3. Westprofiel, zuidelijk dubbel bouwblok.

4.2 Sporen en structuren

Binnen het archeologisch begeleid gebied zijn twee bouwblokken uitgegraven. In het meest noordelijke bouwblok bleek het bereikte vlak geheel te zijn verstoord (S9003, zie afb. 4 en kaart 256955-S1 in de kaartenbijlage).

In het meest zuidelijke dubbele blok is een grote vlek van zeer humeuze klei met puin- en mestresten aangetroffen (S9000; afb. 5). Dit lijkt een afval- en/of ophoginglaag te zijn. Naast deze donkere laag lagen plaggen in de lichtgrijze klei (S9001). In deze klei is ook aardewerk en zeer fragmentarisch botmateriaal aangetroffen. Het betreft hier waarschijnlijk de top van een (huis)terp.

In het oostelijk deel van dit dubbele bouwblok is een constructie van (hergebruikte) bakstenen aangetroffen (S9002; zie afb. 6 en paragraaf 4.3.1). De bakstenen waren op de zijkant netjes tegen

elkaar aangelegd en vormden een voetpad van ongeveer 1 m breed. De oriëntatie is west - oost. Na ongeveer 2 m van west naar oost waren aan weerszijden van dit voetpad muurtjes geplaatst van dezelfde bakstenen. Ook deze waren niet gemetseld maar gestapeld. De muurtjes zijn circa 0,5 m breed, waarmee het geheel circa 2 m breed was. Het pad met de muurtjes liep tot vlak voor de oostelijke putrand, en houdt dan op. Het vervolg van het pad is waarschijnlijk verwijderd bij de aanleg van het oude gemeentehuis.

Afbeelding 4. Overzicht van het bereikte vlak in het noordelijke bouwblok: geheel geroerd.

Afbeelding 5. Overzicht van het bereikte vlak in het zuidelijke dubbele bouwblok: de zwarte vlekken zijn afval-/ophoginglagen, daartussen ligt klei met plaggen en vondsten: een (huis)terp.

Afbeelding 6. Bakstenen constructie in het oostelijk deel van het zuidelijke dubbele bouwblok.

4.3 Vondstmateriaal

Tussen de grote zwarte vlekken met puin- en mestresten zijn in de lichtgrijze klei met plaggen enkele fragmenten aardewerk aangetroffen. Ook zijn hier wat botfragmenten aangetroffen, die echter te zeer vergaan waren om te verzamelen. Verder zijn er geen vondsten gedaan. Verspreid over het vlak zijn wel enkele brokstukken baksteen aangetroffen, die niet zijn meegenomen vanwege de fragmentatie. Het in het oostelijk deel van het vlak aangetroffen bakstenen voetpad is wel bemonsterd: hiervan zijn twee hele bakstenen meegenomen.

Tabel 1. Aantallen en gewicht aardewerk

Inhoud	Aantal	Gewicht (gr.)
aardewerk	4	38
bakstenen 29 x 14 x 6 cm	2	2104

4.3.1 *Aardewerk en keramisch bouw materiaal*

De aardewerkscherven zijn aangetroffen in spoor 9001 tussen de plaggen in de grijze klei en betreffen Pingsdorf aardewerk. De scherven dateren daarmee uit de negende tot twaalfde eeuw na Chr. Er zijn in totaal vijf scherven gevonden, ongeveer op dezelfde locatie.

De bemonsterde bakstenen zijn zichtbaar hergebruikt: ze zijn niet gemetseld en hebben afgeronde randen en blutsen. De bakstenen meten allen ongeveer 29 x 14 x 7 en zijn daarmee vrij groot (het zijn echter geen kloostermoppen). De bakstenen zijn roodbakkend en komen vermoedelijk van het terrein Keenenburg dat ten noordoosten van het plangebied ligt. Gezien de baksteenformaten lijkt het kasteel in het eerste kwart van de vijftiende eeuw gebouwd. De Keenenburg is in 1572-1574 ontmanteld en vernield. In de zeventiende eeuw heeft een gedeeltelijke herbouw plaatsgevonden. Een muurtoren is opnieuw opgebouwd, maar de andere delen zijn niet meer zichtbaar. Een groot deel is opgegraven (de voorburcht), maar de hoofdtoren is nog intact, evenals de grachten van beide gebouwen.⁸ De aanleg van het voetpad kan van kort na de afbraak van dit kasteel zijn (zestiende eeuw), maar ze kunnen ook later nog bij het terrein verwijderd zijn, aangezien er lang daarna nog resten van zichtbaar waren. De datering van de aanleg van het voetpad is daarom onbekend.

⁸ Gegevens uit ARCHIS II, AMK-terrein 10696.

AB Keenenburg III, Schipluiden

Projectnr. 256995
december 2012, revisie 01

5 Conclusies en advies

5.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Aan de hand van de resultaten van de uitgevoerde archeologische begeleiding, kunnen de volgende antwoorden worden geformuleerd op de in hoofdstuk 3 genoemde onderzoeksvragen:

- *Wat is de aard, omvang, datering en conserveringstoestand van de archeologische resten, grondsporen en structuren? Wat kan er in dit verband worden gezegd over de archeologische verwachting in de ruimere omgeving van het plangebied (in relatie met het kasteelterrein)?*

De conserveringstoestand van de archeologische resten, grondsporen en structuren is goed. Binnen het zuidelijke dubbele bouwblok is de top van een (huis)terp bereikt waarin resten van een afval-/ophoginglaag en klei met plaggen, aardewerkresten en botresten zijn aangetroffen. De afgegraven laag was een geroerde laag. De aardewerkresten betreffen Pingsdorfaardewerk en geven een datering van de negende tot en met de twaalfde eeuw na Chr. De omvang van de (huis) terp kon niet worden vastgesteld aangezien de ontgraven delen slechts een (klein) deel van de terp aan het licht hebben gebracht. Mogelijk is er nog meer van de terp in de ondergrond aanwezig, deze ligt waarschijnlijk onder het dijklichaam langs de Gaag.

Het aangetroffen bakstenen voetpad bestaat uit hergebruikte bakstenen die waarschijnlijk van het terrein Keenenburg komen. De bakstenen zijn roodbakkend en komen vermoedelijk van het terrein Keenenburg dat ten noordoosten van het plangebied ligt. Gezien de baksteenformaten lijkt het kasteel in het eerste kwart van de vijftiende eeuw gebouwd. Mogelijk zijn meerdere onderdelen van het kasteel hergebruikt in bouwwerken in de omgeving van de terp en het kasteel.

- *Wat is de ruimtelijke spreiding van de archeologische resten en sporen, zowel horizontaal als verticaal/stratigrafisch?*

De archeologische resten liggen verspreid over het vlak. Dit is de top van het terprestant, de verwijderde laag was al verstoord door de aanleg van het dijklichaam (d.w.z. de versterking van het dijklichaam). Er is niet dieper gegraven. De vondsten en sporen zijn alleen horizontaal aangetroffen. Het archeologisch vlak met de terprestant en de aardewerkscherven lagen op een diepte van circa 3 m -NAP. Het bakstenen pad lag iets hoger, ongeveer op 2,5 m -NAP.

- *Wat is de geomorfologische/bodemkundige opbouw van het onderzoeksgebied?*

Geomorfologisch gezien ligt het plangebied binnen kleiafzettingen op Hollandveen. De bodem bestaat hier overheersend uit tochteerdgronden en drechtvaaggronden.

- *Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig en wat is hun conserveringstoestand?*

Tijdens de begeleiding zijn aardewerkresten, bakstenen en botresten aangetroffen. Het aardewerk en de bakstenen zijn in goede conditie. Het botmateriaal was fragmentarisch en in slechte conditie.

- *Wat is de fysieke kwaliteit van sporen en vondsten per site?*

Er is alleen in het zuidelijke dubbele bouwblok zo diep gegraven dat een archeologisch vlak kon worden aangelegd (tot circa 3 m -NAP). In dit vlak zijn vlekken met afval- en mestresten aangetroffen. De randen van deze vlekken zijn erg onregelmatig. In de tussenliggende klei zijn plaggen, bakstenen, aardewerk- en botresten aangetroffen, waarbij de vondsten in redelijke (aardewerk en bakstenen) tot slechte (botmateriaal) conditie zijn. De fysieke kwaliteit is hiermee gemiddeld.

- *Bevatten de tijdens de archeologische begeleiding nader onderzochte sporen goed geconserveerde paleo-ecologische of archeozoologische resten, al dan niet verbrand of verkoold?*

Er zijn geen paleo-ecologische resten aangetroffen tijdens de begeleiding. Wel zijn er enkele fragmenten archeozoologische resten aangetroffen, die echter in het veld zijn gedeselecteerd vanwege de fragmentatie.

- *Wat kan op basis van de bodemprofielen en vondsten gezegd dan wel aangevuld worden over de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis van het gebied?*

Er is slechts een klein deel opgegraven van wat mogelijk een (huis)terp is. De grenzen hiervan zijn niet bereikt. Wel kan gezegd worden dat op deze locatie gewoond en geleefd is in de middeleeuwen.

- *Wanneer zijn de eventueel aangetroffen archeologische sites als woonplaats of anderszins in onbruik geraakt?*

De aardewerk scherven zijn gedateerd tussen de negende en twaalfde eeuw na Chr. De bakstenen dateren oorspronkelijk uit de late middeleeuwen maar zijn duidelijk hergebruikt. Het aangelegde voetpad heeft daarmee een latere (onbekende) datering.

- *Wat voegt het archeologisch onderzoek toe aan hetgeen we weten over de geschiedenis van het grondgebied van de gemeente Midden-Delfland en specifiek de (ontstaans)geschiedenis van Schipluiden?*

Aangezien het een zeer klein gebied betreft dat is onderzocht, en de grenzen van de aangetroffen terpresten niet zijn vastgesteld, heeft het onderzoek (vanwege de beperkte schaal) eigenlijk geen nieuwe informatie opgeleverd met betrekking tot de historie van Midden-Delfland, maar vormt wel een bevestiging van de resultaten uit de verschillende vooronderzoeken.

- *In welke relatie staat de in dit onderzoek aangetroffen vindplaats tot andere vindplaatsen binnen de omgeving?*

Vindplaats 2 bleek in het voorgaande proefsleuvenonderzoek te dateren uit ongeveer de tiende eeuw na Chr. en sluit daarbij mogelijk aan bij vindplaats 3 die tijdens de begeleiding voor een deel is aangetroffen. Het aangelegde voetpad van hergebruikte bakstenen is van later datum en is meer gerelateerd aan de bewoning in de nieuwe tijd.

5.2 Conclusies

Uit de archeologische begeleiding is gebleken dat in het noordelijke bouwblok verstoorde klei aanwezig is. Hier is een mogelijk archeologisch vlak niet bereikt. In het zuidelijke dubbele bouwblok is de top van het archeologisch vlak net bereikt. Hier zijn resten van een afval-/ophoginglaag aangetroffen en plaggen, aardewerk- en botresten in de tussenliggende klei. Het betreft een (huis)terp uit ongeveer de negende t/m twaalfde eeuw na Chr. Vlak boven dit vlak is een bakstenen voetpad gevonden die van ongemetselde, hergebruikte bakstenen is gemaakt. De bakstenen komen vermoedelijk van het kasteelterrein Keenenburg dat ten noordoosten van het plangebied ligt. Er is één archeologisch vlak aangelegd.

5.3 (Selectie)advies

Gebaseerd op de resultaten van de archeologische begeleiding wordt geadviseerd de archeologisch begeleide delen van het plangebied voor de voorgenomen werkzaamheden tot de afgegraven diepte (circa 3 m -NAP) vrij te geven wat betreft archeologie. Op basis van het eerder uitgevoerde proefsleuvenonderzoek is de contour van vindplaats 3 vastgesteld. Daarbij is er van uitgegaan dat de aangetroffen vindplaats beschermd is vanwege het graafverbod van het Hoogheemraadschap. Voor de delen die buiten de nu door archeologische begeleiding onderzochte ontheffing vallen geldt die bescherming nog steeds, zowel in oppervlakte als in diepte. Tevens blijft het van belang de dubbelbestemming waarde -archeologie op dit deel van de vindplaats te behouden, zodat bij eventuele toekomstige ontheffing er archeologisch onderzoek opgelegd kan worden.

Ook voor vrijgegeven (delen van) plangebieden bestaat altijd de mogelijkheid dat er tijdens graafwerkzaamheden toch losse sporen en vondsten worden aangetroffen. Het betreft dan vaak kleine sporen of resten die niet door middel van een booronderzoek kunnen worden opgespoord. Op grond van artikel 53 van de Monumentenwet 1988 dient zo spoedig mogelijk melding te worden gemaakt van de vondst bij de Minister (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: ARCHIS-meldpunt, telefoon 033-4227682). Een vondstmelding bij de gemeentelijk of provinciaal archeoloog kan ook.

Ingenieursbureau Oranjewoud B.V.
Heerenveen, december 2012

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Blom, J.M. 2009: *Archeologisch bureauonderzoek & inventariserend veldonderzoek (IVO) d.m.v. boringen, Keenenburg III, Schipluiden, Gemeente Midden-Delfland*. Becker en Van de Graaf, Noordwijk.

Bult, E.J. & B. Penning 2009a: *Keenenburg III, een inventariserend veldonderzoek middels proefsleuven in Schipluiden (gemeente Midden-Delfland)* (Delftse Archeologische Rapporten 98). Erfgoed Delft en Omstreken, Delft / Sidestone Press, Leiden.

Kaptein, I.N. & G.J.A. Sophie, 2011: *Programma van Eisen Plan Keenenburg III, vindplaats 3, Schipluiden*. Oranjewoud BV, Heerenveen.

Kerkhof, M., E.J. Bult, & B. Penning 2009b: *Midden-Delfland, een archeologische verwachtings- en beleidskaart* (Delftse Archeologische Rapporten 100). Erfgoed Delft en Omstreken, Delft / Sidestone Press, Leiden.

Bijlage 1: Archeologische perioden

Bijlage 1: Archeologische perioden

Als bijlage op de resultaten en verzamelde gegevens wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewonersgeschiedenis in Nederland geschetst.

Gedurende het **paleolithicum** (300.000-8800 voor Chr.) hebben moderne mensen (*homo sapiens*) onze streken tijdens de warmere perioden wel bezocht, doch sporen uit deze periode zijn zeldzaam en vaak door latere omstandigheden verstoord. De mensen trokken als jager-verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. De verschillende groepen jager-verzamelaars exploiteerden kleine territoria, maar verbleven, afhankelijk van het seizoen, steeds op andere locaties.

In het **mesolithicum** (8800-4900 voor Chr.) zette aan het begin van het Holoceen een langdurige klimaatsverbetering in. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor geleidelijk een bosvegetatie tot ontwikkeling kwam en de variatie in flora en fauna toenam. Ook in deze periode trokken de mensen als jager-verzamelaars rond. Voorwerpen uit deze periode bestaan voornamelijk uit voor de jacht ontworpen vuurstenen spitsjes.

De hierop volgende periode, het **neolithicum** (5300-2000 voor Chr.), wordt gekenmerkt door een overschakeling van jager-verzamelaars naar sedentaire bewoners, met een volledig agrarische levenswijze. Deze omwenteling ging gepaard met een aantal technische en sociale vernieuwingen, zoals huizen, geslepen bijlen en het gebruik van aardewerk. Door de productie van overschot kon de bevolking gaan groeien en die bevolkingsgroei had tot gevolg dat de samenleving steeds complexer werd. Uit het neolithicum zijn verschillende grafmonumenten bekend, zoals hunebedden en grafheuvels.

Het begin van de **bronstijd** (2000-800 voor Chr.) valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen, zoals bijlen. Het gebruik van vuursteen was hiermee niet direct afgelopen. Vuursteenmateriaal uit de bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Het aardewerk is over het algemeen zeldzaam. De grafheuveltraditie die tijdens het neolithicum haar intrede deed werd in eerste instantie voortgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, eventueel omgeven door een greppel.

In de **ijzertijd** (800-12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. Ten opzichte van de bronstijd traden er in de aardewerktraditie en in het gebruik van vuursteen geen radicale veranderingen op. De mensen woonden in verspreid liggende hoeven of in nederzettingen van enkele huizen. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen (*celtic fields*). In deze periode werden de kleigebieden ook in gebruik genomen door mensen afkomstig van de zandgebieden. Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand. Er zijn zogenaamde vorstengraven bekend in Zuid-Nederland, maar de meeste begravingen vonden plaats in urnenvelden.

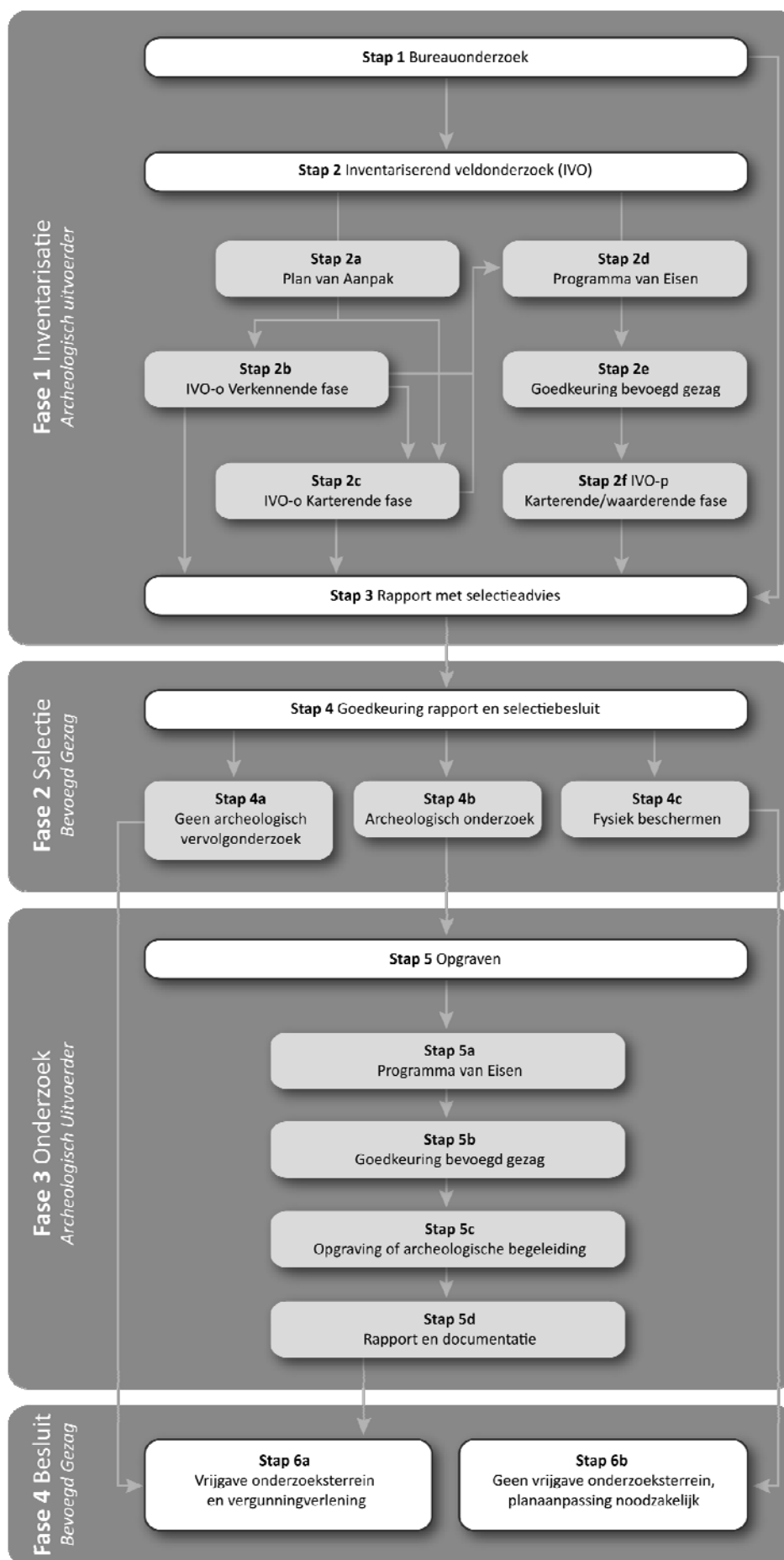
Met de **Romeinse tijd** (12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als rijksgrens van het Romeinse Rijk ingesteld. Ter controle van deze zogenaamde *limes* werden langs de Rijn *castella* (militaire forten) gebouwd. De inheems leefwijze handhaafde zich wel, ook al werd de invloed van de Romeinen steeds duidelijker in soorten aardewerk (o.a. gedraaid) en een betere infrastructuur. Onder meer ten gevolge van invallen van Germaanse stammen ontstond er instabiliteit wat uiteindelijk leidde tot het instorten van de grensverdediging langs de Rijn.

Over de **middeleeuwen** (450-1500 na Chr.), en met name de vroege middeleeuwen (450-1000 na Chr.), zijn nog veel zaken onbekend. Archeologische overblijfselen zijn betrekkelijk schaars. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinen in handen gekomen van regionale en lokale hoofdlieden. Vanaf de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is een toenemende feodalisering zichtbaar. Door bevolkingsgroei en gunstige klimatologische omstandigheden werd in deze periode een begin gemaakt met het ontginnen van bos, heide en veen. Veel van onze huidige steden en dorpen dateren uit deze periode.

De hierop volgende periode 1500 – heden wordt aangeduid als **nieuwe tijd**.

Bijlage 2: Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

- schematisch overzicht AMZ
- verklarende woordenlijst AMZ

Verklarende woordenlijst Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Archeologische begeleiding (STAP 5c)

Een archeologische begeleiding wordt uitgevoerd wanneer proefsleuven of een opgraving niet mogelijk zijn door bijvoorbeeld civieltechnische beperkingen.

Archeologische indicatoren

Hiermee worden aanwijzingen in de bodem bedoeld die duiden op menselijke activiteiten in het verleden, zoals aardewerkscherven, houtskool, botmateriaal, vondstlagen, etc.

Archis

Archeologisch informatiesysteem voor Nederland. Een digitale databank met gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen.

Bureauonderzoek (STAP 1)

Het bureauonderzoek is een rapportage waarin een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel wordt opgesteld aan de hand van geomorfologische en bodemkaarten, de Archeologische Monumentenkaart (AMK), het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS), historische kaarten en archeologische publicaties.

Fysiek beschermen (STAP 4c)

De archeologische resten blijven in de bodem behouden door bijvoorbeeld planaanpassingen.

Geofysisch onderzoek

Meetapparatuur brengt archeologische verschijnselen in de bodem driedimensionaal in kaart zonder te boren of te graven. Dit kan bijvoorbeeld door radar-, weerstandsonderzoek of elektromagnetische metingen.

Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Dit model geeft op detailniveau voor het plangebied aan wat aan archeologische vindplaatsen aanwezig kan zijn. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt bepaald of een inventariserend veldonderzoek nodig is en wat de juiste methode is om eventueel aanwezige archeologische resten aan te tonen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) (STAP 2)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek worden archeologische waarden in het veld geïnventariseerd en gedocumenteerd. Waar is wat in de bodem aanwezig? De inventarisatie kan bestaan uit een inventariserend veldonderzoek-overig (door middel van een booronderzoek, veldkartering en/of geofysisch onderzoek) en/of een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. Wat de beste methode is, hangt sterk af van de omstandigheden en de aard van de vindplaats.

Inventariserend veldonderzoek - overig (IVO-o) (STAP 2b of 2c)

Bij een Inventariserend veldonderzoek - overig door middel van boringen (IVO-o) worden boringen gezet door middel van een handboor of guts.

Inventariserend veldonderzoek -proefsleuven (IVO-p) (STAP 2f)

Proefsleuven zijn lange sleuven van twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar aanwijzingen zijn voor het aantreffen van archeologische vindplaatsen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Verkennende fase (STAP 2b)

Wanneer bij het bureauonderzoek onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om een gespecificeerd verwachtingsmodel op te stellen, wordt een inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd. In deze fase wordt onderzocht of de bodem nog intact is, wat de bodemopbouw is en hoe deze invloed heeft gehad op de locatiekeuze van de mens in het verleden. Het onderzoek is bedoeld om kansarme zones om archeologische resten aan te treffen uit te sluiten en kansrijke zones te selecteren voor vervolgonderzoek. Een verkennend onderzoek kent een relatief lage onderzoeksintensiteit en wordt meestal uitgevoerd door middel van boringen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Karterende fase (STAP 2c of 2f)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek - karterende fase wordt het plangebied systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische sporen en/of vondsten. De intensiteit van onderzoek is groter dan in de

verkennende fase, bijvoorbeeld door een groter aantal boringen per hectare of door het aanleggen van proefsleuven.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Waarderende fase (STAP 2f)

Tijdens de waarderende fase wordt aangegeven of de aangetroffen archeologische vindplaatsen behoudenswaardig zijn. Dat betekent dat de aard, omvang, datering, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats(en) wordt vastgesteld. Wanneer de waardering van de archeologische resten laag is, hoeft geen verder archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd. Het plangebied wordt 'vrijgegeven'. Wanneer de resten behoudenswaardig zijn, wordt in eerste instantie behoud in situ (ter plekke in de bodem) nagestreefd. Wanneer dit door de voorgenomen ontwikkelingen niet mogelijk is, wordt vervolgonderzoek uitgevoerd in de vorm van een opgraving of archeologische begeleiding. Vaak wordt deze fase gecombineerd uitgevoerd met het inventariserend veldonderzoek karterende fase.

Opgraving (STAP 5c)

Wanneer door de toekomstige ontwikkelingen aanwezige archeologische resten in de bodem niet behouden kunnen worden, wordt een opgraving uitgevoerd. Tijdens de opgraving worden archeologische resten gedocumenteerd, gefotografeerd en bestudeerd. Hierdoor wordt informatie over het verleden zo goed mogelijk vastgelegd en behouden.

Plan van Aanpak (PvA) (STAP 2a)

Voor een booronderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) noodzakelijk. Het PvA beschrijft hoe het veldwerk wordt uitgevoerd en uitgewerkt.

Programma van Eisen (PvE) (STAP 2d of 5a)

Voor het uitvoeren van een inventariserend veldonderzoek - proefsleuven, archeologische begeleiding of opgraving is een Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk. Het PvE beschrijft het doel, vraagstelling en uitvoeringsmethode van het archeologisch onderzoek. Dit document wordt beschouwd als basisdocument voor archeologisch veldonderzoek waarmee de inhoudelijke kwaliteit gewaarborgd wordt. Het PvE wordt goedgekeurd door het bevoegd gezag (gemeente, provincie of het rijk).

Quickscan

In een quickscan wordt geïnventariseerd of en waar archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd.

Selectieadvies (STAP 3)

In het selectieadvies wordt op archeologisch inhoudelijke argumenten het advies gegeven welke delen van het plangebied vrijgegeven kunnen worden voor verdere ontwikkeling en welke delen behouden of opgegraven moeten worden.

Selectiebesluit (STAP 4)

De bevoegde overheid (gemeente, provincie of soms het rijk) geeft op basis van het selectieadvies aan welke maatregelen genomen worden. De bevoegde overheid kan van het selectieadvies afwijken indien zij dat nodig acht.

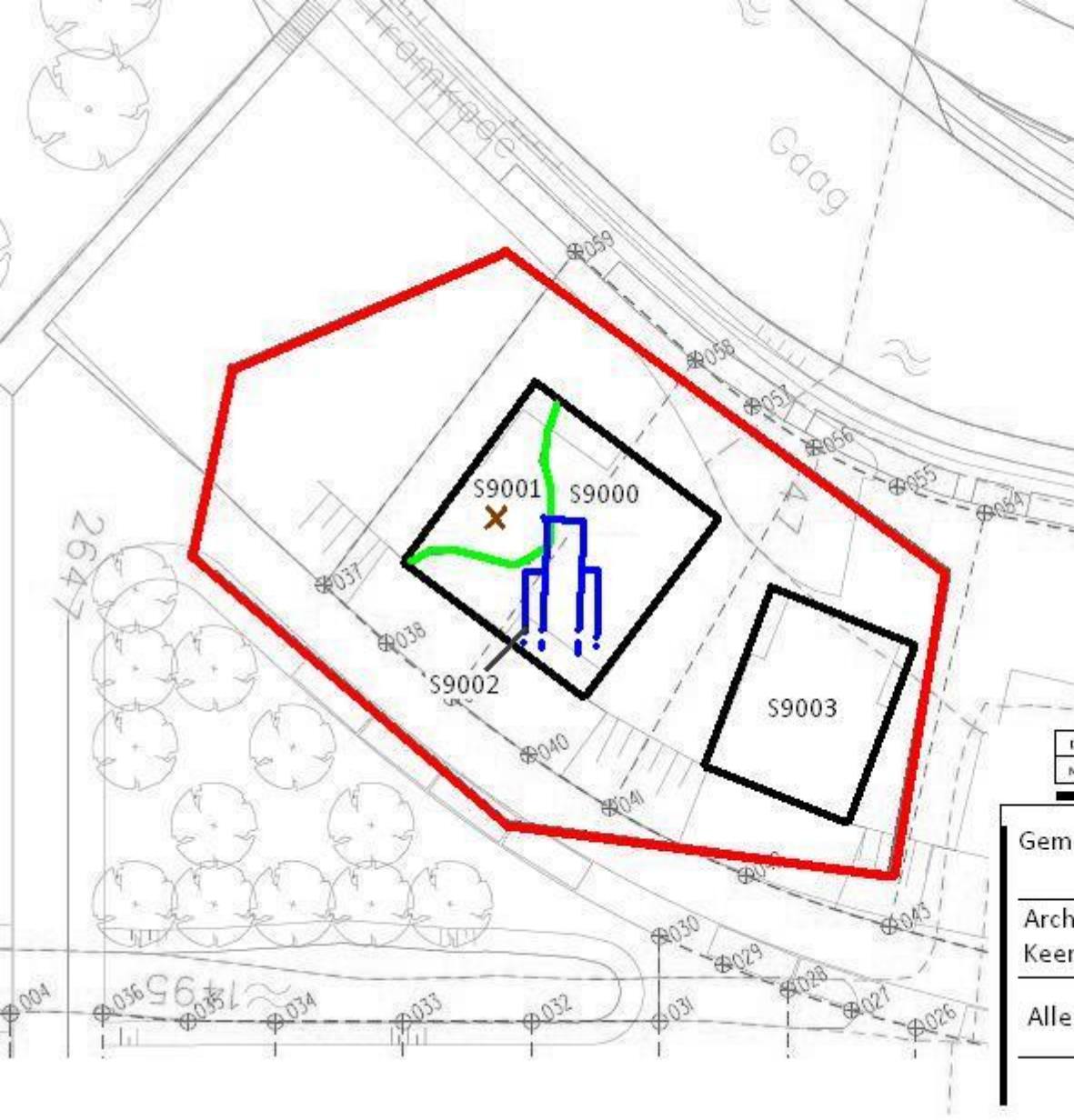
Veldkartering

Bij een veldkartering wordt het plangebied systematisch belopen om archeologische oppervlaktevondsten te verzamelen.

Kaartenbijlage

256955-S1

Alle sporen kaart

Globale contour vindplaats 3 op basis van proefsleuvenonderzoek

Archeologisch begeleide gebieden

Grens "sporen"

S9002

Spoornummer

Bakstenen voetpad met muren

Locatie aardewerkscherven (bij benadering)

DO	01-10-2012	DEFINITIEF	A.B.
NR	DATUM	WIJZIGING	GET.

Gemeente Midden-Delfland

TEKENAAR
I.N. Kaptein

SCHAAL
1:500

PROJECTLEIDER
G.J.A. Sophie

FORMAAT
A4

Archeologische begeleiding
Keenenburg III, Schipluiden

BLAD IN BLADEN
1 IN 1

Alle sporen kaart

TEKENINGNUMMER
250776-ARO1

WIJZNR
D0

